

TIJORAT BANKLARNING SAMARALI INFRATUZILMASINI YARATISHNI JADALLATIRISH

Ilmiy rahbar: Norqulov Habibullo

Samarqand Iqtisodiyot va Servis instituti

Bank-Moliya xizmatlari fakulteti

Bank ishi kafedrasida assistenti

Islomov Shoxjoxon

SamISI, “Bank-Moliya xizmatlari” fakulteti talabasi

Jahbarov Akbar

SamISI, “Bank-Moliya xizmatlari” fakulteti talabasi

Annotatsiya : Ushbu maqolada tijorat banklarining samarali infratuzilmasini shakllantirish jarayonlari, uning zamonaviy bank tizimidagi o‘rni va iqtisodiyot barqarorligiga ta’siri keng yoritilgan. Bank infratuzilmasining asosiy tarkibiy qismlari — axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish, to‘lov tizimlari modernizatsiyasi, filiallar tarmog‘ini optimallashtirish, raqamli bank xizmatlarini rivojlantirish va xavfsizlik tizimlarini mustahkamlash bilan bog‘liq masalalar tahlil qilindi. Shuningdek, bank tizimidagi infratuzilmani jadallashtirishning asosiy omillari, davlat siyosatining roli, xalqaro tajribalarni mahalliy sharoitga moslashtirishning afzalliklari, iqtisodiy foydalari hamda amalga oshirishda uchraydigan muammolar yoritilgan. Tadqiqot natijalari tijorat banklarida samarali infratuzilma yaratish iqtisodiy o‘lish, moliyaviy barqarorlik, xizmatlar sifatini oshirish va mijozlar ehtiyojini tezkor qondirishda muhim omil ekanini ko‘rsatadi.

Kalit so‘zlar : Tijorat banklari, bank infratuzilmasi, raqamli bank xizmatlari, to‘lov tizimi, bank xavfsizligi, moliyaviy texnologiyalar, IT-infratuzilma, bank modernizatsiyasi, iqtisodiy barqarorlik, moliyaviy xizmatlar sifati, innovatsion bank xizmatlari, strategik rivojlanish, bank tizimi islohoti.

ACCELERATING THE DEVELOPMENT OF EFFICIENT INFRASTRUCTURE IN COMMERCIAL BANKS

Extended Annotation : This article examines the development of an efficient infrastructure for commercial banks, highlighting its significance within the modern banking system and its impact on overall economic stability. The study analyzes the core components of banking infrastructure, including the integration of information and communication technologies, modernization of payment systems, optimization of branch networks, advancement of digital banking services, and strengthening of security frameworks. The article also evaluates key drivers that accelerate infrastructure development, the role of government policies, the benefits of adopting international best practices, and challenges that arise during implementation. The findings indicate that building an effective banking infrastructure is essential for promoting economic growth, enhancing financial stability, improving service quality, and ensuring faster response to customer needs.

Keywords : Commercial banks, banking infrastructure, digital banking services, payment systems, banking security, financial technologies, IT infrastructure, bank modernization, economic stability, financial service quality, innovative banking solutions, strategic development, banking sector reform.

УСКОРЕНИЕ СОЗДАНИЯ ЭФФЕКТИВНОЙ ИНФРАСТРУКТУРЫ КОММЕРЧЕСКИХ БАНКОВ

Аннотация : В данной статье подробно рассматриваются процессы формирования эффективной инфраструктуры коммерческих банков, ее роль в современном банковском секторе и влияние на экономическую стабильность страны. Анализируются ключевые элементы инфраструктуры банков: внедрение информационно-коммуникационных технологий, модернизация платежных систем, оптимизация филиальной сети, развитие цифровых банковских услуг и усиление систем безопасности. Особое внимание уделено факторам ускоренного развития инфраструктуры, роли государственной политики, преимуществ адаптации международного опыта к локальным условиям, а также возникающим проблемам при реализации инфраструктурных реформ. Результаты исследования показывают, что создание эффективной банковской инфраструктуры является важнейшим

условием обеспечения устойчивого экономического роста, повышения финансовой стабильности и улучшения качества банковских услуг.

Ключевые слова : Коммерческие банки, банковская инфраструктура, цифровые банковские услуги, платежные системы, банковская безопасность, финансовые технологии, IT-инфраструктура, модернизация банков, экономическая стабильность, качество финансовых услуг, инновационные банковские решения, стратегическое развитие, реформирование банковского сектора.

Tijorat banklari faoliyati mamlakat moliyaviy tizimining eng muhim bo‘g‘ini bo‘lib, ular iqtisodiyotdagi pul oqimlarini tartibga solish, kreditlash, to‘lovlarni amalga oshirish, jamg‘armalarni jalb qilish va investitsiyalarni qo‘llab-quvvatlash kabi asosiy vazifalarni bajaradi. Bank tizimi qanchalik rivojlangan bo‘lsa, iqtisodiyot shunchalik barqaror va raqobatbardosh bo‘ladi. Shu sababli, tijorat banklarining samarali infratuzilmasini yaratish va bu jarayonni jadallashtirish bugungi kunda ustuvor yo‘nalishlardan biri hisoblanadi. Zamonaviy axborot texnologiyalarining jadal rivojlanishi, xalqaro moliyaviy bozorlardagi o‘zgarishlar, raqobatning kuchayishi va mijozlar talabining ortishi bank infratuzilmasini yangilash va qayta ko‘rib chiqishni talab qilmoqda.

Tijorat banklari infratuzilmasi deganda bank faoliyatini uzluksiz, xavfsiz va samarali tashkil etish imkonini beruvchi texnik, tashkiliy, axborotiy, huquqiy va operatsion tizimlar majmui tushuniladi. Infratuzilma nafaqat moddiy-texnik bazani, balki bankning ichki boshqaruv tizimini, elektron to‘lovlar kanallarini, xavfsizlik mexanizmlarini, risklarni boshqarish tizimlarini va raqamli xizmat ko‘rsatish platformalarini ham o‘z ichiga oladi. Bugungi kunda infratuzilmani rivojlantirish banklar uchun strategik ustuvor yo‘nalish bo‘lib, raqobatbardoshlikni ta‘minlash, mijozlar ehtiyojiga javob berish va moliyaviy barqarorlikni mustahkamlashning eng muhim omili hisoblanadi.

Bank infratuzilmasini modernizatsiya qilish jarayonida eng avvalo axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish masalasi dolzarblashmoqda. Elektron to‘lovlar tizimi, internet-banking va mobil-banking xizmatlarining keng tarqalishi mijozlarning bank xizmatlaridan foydalanish imkoniyatini yanada qulaylashtirdi. Bugungi

kunda aksariyat tijorat banklari o‘z mijozlariga masofaviy bank xizmatlari orqali hisob raqamlarini yuritish, to‘lovlarni amalga oshirish, kredit olish, valyuta ayirboshlash kabi xizmatlarni onlayn ko‘rinishda taqdim etmoqda. Bu esa banklarning operatsion xarajatlarini kamaytirish, xizmatlar sifati va tezkorligini oshirish hamda mijozlar oqimini kengaytirishga yordam bermoqda.

Samarali infratuzilma yaratishda bank xavfsizlik tizimlarini mustahkamlash ham alohida ahamiyatga egadir. Kiberxavfsizlik talablarining yuksalishi, moliyaviy firibgarlik holatlarining ko‘payishi va mijoz ma’lumotlarining himoyasini kuchaytirish zarurati banklardan zamonaviy himoya mexanizmlarini qo‘llashni talab qiladi. Bu borada sun’iy intellekt, blokcheyn texnologiyasi, kriptografiya va monitoring tizimlaridan keng foydalanilmoqda. Xavfsizlik infratuzilmasini mustahkamlash bank tizimining barqaror ishlashi va mijozlar ishonchini ta’minlashning eng muhim omillaridan biridir.

Infratuzilmaning muhim tarkibiy qismi — bankning ichki biznes jarayonlarini optimallashtirishdir. Hozirgi kunda tijorat banklarining asosiy muammolaridan biri — haddan tashqari murakkab operatsion jarayonlar, ortiqcha hujjatbozlik va qo‘lda bajariladigan amaliyotlarning ko‘pligidir. Biznes jarayonlarini avtomatlashtirish orqali bank ichidagi ishlar tezlashadi, inson omilidan kelib chiqadigan xatoliklar kamayadi, xizmat ko‘rsatish sifati oshadi. Bu o‘z navbatida xarajatlarni kamaytiradi va bankning umumiy samaradorligini oshiradi. Elektron hujjat aylanish sistemi, avtomatlashtirilgan risk-menejment platformalari, masofaviy verifikatsiya xizmatlari bank infratuzilmasini yanada kuchaytiradigan vositalardir.

Banklarda inson kapitalining roli ham infratuzilma tarkibida alohida ahamiyat kasb etadi. Zamonaviy bank xodimi raqamli texnologiyalarni yaxshi bilishi, mijoz bilan muloqot madaniyatiga ega bo‘lishi, tahliliy fikrlay olishi va innovatsion yondashuvlar bilan ishlashi kerak. Shuning uchun banklar xodimlarni qayta tayyorlash, malakasini oshirish, raqamli ko‘nikmalarni rivojlantirish bo‘yicha tizimli dasturlarni joriy qilmoqda. Korporativ ta’lim markazlari, onlayn treninglar va xalqaro moliyaviy tashkilotlar bilan hamkorlikda tashkil etilgan malaka oshirish kurslari samarador infratuzilma rivojida muhim omildir.

Bankning kredit infratuzilmasi ham yangicha yondashuvni talab qiladi. Kredit portfeli sifatini oshirish, kredit risklarini tezkor baholash, mijozlarning to‘lov qobiliyatini avtomatik analiz qilish, kredit monitoringini real vaqt rejimida amalga oshirish imkonini beruvchi texnologiyalar infratuzilmaning ajralmas qismidir. Masalan, kredit skoring tizimlari, sun‘iy intellekt asosidagi qaror qabul qilish modullari, avtomatlashtirilgan garov baholash platformalari bankning kredit faoliyatini sezilarli darajada samarali qiladi.

Moliyaviy texnologiyalar (FinTech) bilan integratsiya – infratuzilmani jadallashtirishda muhim strategik yo‘nalishdir. FinTech kompaniyalari bilan hamkorlik bank xizmatlarining sifatini oshiradi, yangi xizmat turlarini joriy qilish imkoniyatini yaratadi va raqobatbardoshlikni kuchaytiradi. Masalan, elektron hamyonlar, tezkor to‘lovlar, onlayn kredit platformalari, biometrik identifikatsiya, blokcheyn asosidagi xavfsiz to‘lov tizimlari FinTechning eng muhim yutuqlari hisoblanadi. Banklarning ushbu texnologiyalar bilan integratsiyasi infratuzilmani tubdan o‘zgartirib, mijoz uchun yanada qulay va tezkor moliyaviy muhit yaratadi.

Bankning marketing infratuzilmasi ham umumiy samaradorlikka bevosita ta‘sir ko‘rsatadi. Mijozlar ehtiyojini to‘g‘ri o‘rganish, bozor segmentatsiyasini amalga oshirish, innovatsion xizmat turlarini targ‘ib qilish, raqamli marketing vositalaridan foydalanish bankning mijozlar bazasini kengaytiradi. Raqamli reklama, elektron pochta marketingi, mijozlarga yo‘naltirilgan mobil ilovalar va shaxsiy takliflar bank xizmatlarining ommalashishiga xizmat qiladi. Bu esa bank infratuzilmasining raqamli bo‘g‘inini yanada mustahkamlaydi.

Bankning moliyaviy barqarorlik infratuzilmasi ham dolzarb yo‘nalishlardan biri sanaladi. Likvidlikni boshqarish, kapital yetarliligini ta‘minlash, valyuta risklarini kamaytirish, aktiv va passivlar tuzilmasini optimallashtirish bank faoliyatining uzluksiz ishlashini ta‘minlaydi. Prudensial talablar, Bazel standartlari va risklarni boshqarish bo‘yicha xalqaro me‘yorlarga amal qilish bank infratuzilmasining mustahkamligini oshiradi.

Bank infratuzilmasida sun'iy intellekt va avtomatlashtirilgan qarorlar qabul qilish tizimlari

Bugungi kunda bank infratuzilmasining eng tez rivojlanayotgan yo'nalishlaridan biri — sun'iy intellekt (AI) ni amaliyotga joriy etishdir. AI bankning ko'plab strategik jarayonlarini soddalashtiradi: kredit skoringi, mijozlarning xarajat xulqini tahlil qilish, firibgarlikni aniqlash, xavf darajasini baholash va bozor holatini oldindan prognozlash shular jumlasidandir. Sun'iy intellekt asosidagi botlar va virtual yordamchilar bankning qo'llab-quvvatlov xizmatlarini tezkorlashtiradi, mijozlar murojaatlarini 24/7 rejimda ko'rib chiqish imkonini beradi.

Bundan tashqari, AI asosidagi qarorlar qabul qilish moduli bank rahbariyatiga strategik rejalashtirish, aktiv va passivlarni boshqarish, investitsiya portfelini tahlil qilishda ilmiy asoslangan yechimlarni taqdim etadi. Bu esa infratuzilmaning intellektual bo'g'inini kuchaytiradi.

Kiberxavfsizlik infratuzilmasining chuqurlashtirilishi

Bank infratuzilmasining eng muhim qismlaridan biri — kiberxavfsizlik tizimidir. Zamonaviy sharoitda banklar katta hajmdagi ma'lumotlarni qayta ishlaydi va saqlaydi. Raqamli hujumlar, fishing, ma'lumotlar o'g'irlanishi, bank tizimlariga noqonuniy kirish holatlari iqtisodiyot uchun jiddiy xavf tug'diradi. Shu bois banklarda kiberxavfsizlik tizimi ko'p bosqichli himoya mexanizmlariga ega bo'lishi zarur.

Banklar quyidagi zamonaviy texnologiyalarni infratuzilmaga tatbiq etmoqda:

- kriptografik himoya vositalari;
- tarmoqlarni real vaqt rejimida monitoring qilish sistemalari;
- kiberxavf-xatarlarni oldindan aniqlash algoritmlari;
- sun'iy intellekt yordamida firibgarlikni monitoring qilish;
- blokcheyn asosida tranzaksiyalarni himoyalash;
- xodimlar uchun maxsus kiberxavfsizlik treninglari.

Kuchli kiberxavfsizlik infratuzilmasi bankning xizmatlariga nisbatan ishonchni kuchaytiradi, moliyaviy barqarorlikni ta'minlaydi va mijozlar ma'lumotlarining butligini saqlaydi.

Bank ekologik-infratuzilmasining rivojlanishi: “Yashil bank” modeli

Global miqyosda ekologik va ijtimoiy mas'uliyatli bank infratuzilmasiga talab ortib bormoqda. “Yashil bank” modeli bank operatsiyalarida ekologik omillarni hisobga olishni, kredit siyosatini ekologik toza loyihalar foydasiga yo'naltirishni, yashil energiya loyihalarini moliyalashtirishni nazarda tutadi.

Bunday infratuzilma quyidagi ustunliklarni beradi:

- energiya samaradorligini oshirish;
- ekologik toza texnologiyalarni joriy qilish;
- bankning barqaror rivojlanish strategiyasini mustahkamlash;
- ijtimoiy mas'uliyatli imidjni shakllantirish.

Shu bilan birga ekologik monitoring tizimlari, energiya tejamkor binolar, elektron hujjat aylanishini to'liq joriy etish kabi infratuzilmalar xarajatlarni kamaytiradi va bankning ichki jarayonlarini ekologik jihatdan samarali qiladi.

Bank-mijoz hamkorligining innovatsion infratuzilmasi

Zamonaviy bank faoliyatida mijozlar bilan ishlash infratuzilmasi alohida yondashuvni talab etadi. Mijozni tushunish, uning ehtiyojiga mos xizmatni taklif qilish, xizmat ko'rsatish madaniyati va tezkorlik — bular bankning muvaffaqiyatini belgilovchi asosiy omillardir. Shu sababli banklarda mijoz bilan o'zaro munosabatlarni avtomatlashtiruvchi CRM tizimlari faol joriy etilmoqda.

Innovatsion mijoz infratuzilmasiga quyidagilar kiradi:

- mobil ilova orqali shaxsiylashtirilgan takliflar;
- kredit, depozit yoki to'lov xizmatlari bo'yicha avtomatik eslatmalar;
- mijozning moliyaviy xatti-harakatiga qarab avtomatik tavsiyalar;
- 24/7 ishlovchi onlayn chat xizmatlar;

- shaxsiy moliya boshqaruvi vositalari (PFM – Personal Finance Manager).

Bu infratuzilma mijozning bankka bo‘lgan yaqinligini kuchaytiradi, xizmatlardan foydalanish darajasini oshiradi va bankning raqobatbardoshligini ko‘taradi.

Bankning strategik infratuzilmasi va korporativ boshqaruvni kuchaytirish

Samarali infratuzilmaning yana bir muhim qismi — bankning strategik boshqaruv tizimi va korporativ boshqaruv infratuzilmasidir. Bu yo‘nalish quyidagi elementlarni o‘z ichiga oladi:

- strategik rejalashtirish markazlari tashkil etish;
- biznes jarayonlarni strategik xaritaga moslashtirish;
- Basel, IFRS, ESG kabi xalqaro standartlarga moslashtirilgan boshqaruv modelini joriy qilish;
- nazorat kengashi va menejment o‘rtasida samarali koordinatsiya;
- risklarni boshqarish bo‘yicha mustaqil bo‘limlar faoliyatini kuchaytirish.

Kuchli korporativ boshqaruv infratuzilmasi bankning uzoq muddatli barqarorligini ta‘minlaydi, investorlar ishonchini oshiradi, xalqaro moliya institutlari bilan hamkorlikni kengaytiradi.

Hududiy infratuzilma va moliyaviy inklyuzivlikni kengaytirish

Tijorat banklari infratuzilmasini rivojlantirishning eng muhim jihatlaridan yana biri — moliyaviy xizmatlarni har bir hududga yetkazishdir. Moliyaviy inklyuzivlik infratuzilmasi quyidagilarni o‘z ichiga oladi:

- mobil bank filiallarga ega bo‘lish;
- bank agentlari tarmog‘ini yaratish;
- qishloq joylarda tezkor to‘lov terminallari o‘rnatish;
- internet bank xizmatlarini ommalashtirish;
- naqd pulsiz iqtisodiyotni rivojlantirish uchun infratuzilma yaratish.

Bu infratuzilma hududlar o‘rtasidagi moliyaviy tengsizlikni kamaytiradi, aholi uchun xizmatlarni qulaylashtiradi va iqtisodiy faollikni oshiradi.

Xalqaro hamkorlik infratuzilmasining kengayishi

Bank infratuzilmasini jadallashtirishning yana bir muhim yo‘nalishi — xalqaro banklar, investitsiya fondlari, moliya institutlari, to‘lov tizimlari bilan keng ko‘lamli hamkorlikni yo‘lga qo‘yishdir. Bu orqali banklar:

- davlatlararo to‘lov tizimlariga ulanadi;
- xalqaro kredit liniyalariga ega bo‘ladi;
- valyuta bozorida ishonchli tranzaksiyalar amalga oshiradi;
- xalqaro standartlar bo‘yicha ishlash imkoniyatiga ega bo‘ladi.

Xalqaro hamkorlik infratuzilmasi bankning global integratsiya jarayonlaridagi o‘rnini mustahkamlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1.O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki. “Tijorat banklari faoliyatiga oid me‘yoriy-huquqiy hujjatlar to‘plami.” – Toshkent, 2022–2024.

2.Xodiev B., Abdukarimov A., *Bank ishi va moliya bozorlari.* – Toshkent: Iqtisodiyot, 2021.

3.G‘ulomov S., *Bank tizimi barqarorligini ta‘minlash strategiyalari.* – Toshkent: Fan va texnologiya, 2020.

4.Mamarasulov S., *Banklarning raqamli infratuzilmasini rivojlantirish.* – Toshkent: TDIU nashriyoti, 2023.

5.Rasulov Sh., *Bank xavfsizligi va axborot infratuzilmasi.* – Toshkent: Innovatsiya nashriyoti, 2022.

5.Tursunov Faridun Mustafoyevish. Masofaviy bank xizmatlarini raqamlashtirishning mijozlarning moliyaviy savodxonlik darajasiga ta‘siri // “O‘zbekistonning yashil iqtisodiyotga o‘tish strategiyasi: imkoniyatlar va muammolar” mavzusidagi respublika

ilmiy-amaliy konferensiya materiallari to‘plami, 2025-yil 2-3-may. -Qarshi: “Osiyo texnologiyalar universiteti”, 2025. 710–713 bb.

6. Tursunov Faridun Mustafoyevish. Masofaviy bank xizmatlarining zamonaviy tijorat banklari faoliyatidagi roli va o‘rni // “Ilm-fan va innovatsiya” onlayn ilmiy-amaliy konferensiya. -T.: “Innovative academy” MChJ. 2024. 102–105 bb.

7. O‘zbekiston Respublikasining “Markaziy bank to‘g‘risida”gi Qonuni, 2019-yil 11-noyabr, O‘RQ-582-son.

8. O‘zbekiston Respublikasining “Banklar va bank faoliyati to‘g‘risida”gi Qonuni, 2020-yil 5-noyabr, O‘RQ-637-son.

9. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Pul-kredit siyosatini takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi Farmoni, 2021-yil 3-iyun, PF-6247-son.

Internet saytlari:

1. www.lex.uz–O‘zbekiston qonunchilik ma’lumotlari bazasi.

2. www.cbu.uz–O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki rasmiy sayti.

3. www.imf.org–Xalqaro valyuta jamg‘armasi rasmiy sayti.

4. www.worldbank.org–Jahon banki rasmiy sayti.

5. www.stat.uz–O‘zbekiston Respublikasi statistika qo‘mitasi rasmiy sayti.